

МЕТОДИКА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена концептуальному аналізу, що базується на різних методиках поглибленого інтерпретування прихованого смислу художнього тексту. Детально змальовується концептуальний простір американського майстра готичного/«страшного» оповідання Амброза Бірса «The Man and the Snake» («Людина та Змія»).

Ключові слова: методика, концептуальний аналіз, базові концепти, мережа концептуальної інтеграції, готичне оповідання.

Складність феномену художнього тексту, його багатоаспектність та багатогранність зумовлюють той факт, що лише залучення різних підходів до його вивчення дозволяє проникнути в тканину художнього твору, побачити його особливості, зрозуміти творчий задум автора. Це і визначає наявність безлічі методів, серед яких метод лінгвістичного, літературознавчого, лінгвопоетичного та когнітивного аналізу, які успішно використовуються у філологічних студіях художніх текстів. Так, в межах когнітивного аналізу широкого вжитку здобула методика реконструкції ключових концептуальних метафор [1; 2], вивчення динаміки ментальних просторів у художньому дискурсі [3; 4], побудова текстових світів у семантичному просторі художнього тексту [5], використання принципу іконічності, побудова мережі концептуальної інтеграції [6; 1; 2; 3]. Кожен із зазначених видів когнітивного аналізу дозволяє працювати з художнім текстом на «найвищому рівні», інтерпретуючи його як «лабіринт, що складається з безлічі заплутаних маршрутів» (у термінології У. Еко) [7: 21]. Щоб зрозуміти ті заплутані та приховані маршрути, які регулюють інтепретативні зусилля читача, потрібно їх реконструювати шляхом застосування технік поглибленого читання художнього тексту, що ґрунтуються на прийомах концептуального аналізу.

Ми пропонуємо проаналізувати згідно новітніх методик концептуального аналізу коротке оповідання американського автора Амброза Бірса «The Man and the Snake» («Людина та Змія»). Це оповідання належить до так званих готичних оповідань. Готично називають «чорну літературу» з елементами надприродних «жахів», таємничих пригод, фантастики та містики, яка викликає в читача почуття жаху. Головні герої таких оповідань – це люди, які не здатні протистояти зовнішнім обставинам або психологічно зламани під тиском ситуації [8: 48]. Таким і виявився герой нашого оповідання – пан Брайтон, котрий став жертвою свого страху: під його ліжком знаходилась змія, яка щомиті могла його вкусити. Вона мала надзвичайно магнетичний погляд: її чорні очі були як електричні іскри, що пронизували наскрізь розум та тіло Брайтона. Головний герой намагався втекти від змії, проте, будучи не в силах відірвати свій погляд від її магнетичних очей та подолати свого страху, він помирає, так і не дізнавшись, що то була не справжня змія, а лише її опудало:

Brayton lay upon his stomach on the floor, dead. His head and arms were partly concealed under the foot rail of the bed. They pulled the body away, turning it upon the back. The face

was daubed with blood and froth, the eyes were wide open, staring--a dreadful sight! «Died in a fit,» said the scientist, bending his knee and placing his hand upon the heart. While in that position he happened to glance under the bed. «Good God!» he added; «how did this thing get in here? «He reached under the bed, pulled out the snake, and flung it, still coiled, to the center of the room, whence, with a harsh, shuffling sound, it slid across the polished floor till stopped by the wall, where it lay without motion. It was a stuffed snake; its eyes were two shoe buttons [9: 217].

Фінал оповіди ошукує здогадки читача: змія, що стала причиною страху головного героя виявились лише опудалом, а її чорні магнетичні очі, що стали причиною смерті головного героя, були лише двома чорними гудзиками. Методика концептуального аналізу уможливила вияв ключових слів (*eyes – points of light – snake – fear – greatness – power – menace – dead mother’s eyes*), з яких формуються основні концепти твору: концепт СТРАХ і концепт СМЕРТЬ. Концепт СТРАХ і СМЕРТЬ асоціюються із ОЧИМА змії (СТРАХ – ЦЕ ОЧІ ЗМІЇ; СМЕРТЬ – ЦЕ ОЧІ ЗМІЇ) та її диханням (СТРАХ, СМЕРТЬ – ЦЕ ДИХАННЯ ЗМІЇ) – (*If not dangerous the creature was at least offensive <...> Besides – insupportable thought! – the exhalations of its breath mingled with the atmosphere which he himself was breathing!*). Очі змії мають різний концептуально-метафоричний відтінок: ОЧІ – ЦЕ ДВІ ТОЧКИ, ЩО СВІТЯТЬСЯ (*two small points of light; The points of light were still there. They seemed to have become brighter than before, shining with a greenish luster*), ОЧІ – ЦЕ ЕЛЕКТРИЧНІ ІСКРИ (*It had not moved, but its eyes were now electric sparks, radiating an infinity of luminous needles*), ОЧІ – ЦЕ ДВА СЛІПУЧИХ СОНЦЯ (*the snake made neither sound nor motion, but its eyes were two dazzling suns*), ОЧІ – ЦЕ ДВА ЧОРНИХ ГУДЗИКИ (*its eyes were two shoe buttons*). Очі змії виступають у якості кореляту до референту СМЕРТЬ, формуючи таким чином концептуальну метонімію ОЧІ (частина тіла) – ЦЕ СМЕРТЬ (абстрактне поняття).

Помираючи, головний герой бачить замість очей змії очі своєї матері (*In the middle distance a vast serpent, wearing a crown, reared its head out of its voluminous convolutions and looked at him with his dead mother’s eyes [9: 214]*), тобто концепт СМЕРТЬ зображується через його смисловий корелят ОЧІ, проте вже не змії, а покійної матері: образ ЗМІЇ персоналізується в образ матері. У цьому відрізку оповідання автор зображує змію із короною на голові, демонструючи таким чином ВЕЛИЧ СМЕРТІ, її владу над людиною.

З метою розкриття основного смислу оповідання, відновлення зв’язків та встановлення напрямів проєкції елементів концептів СТРАХ і СМЕРТЬ, застосуємо до аналізу цього оповідання метод семантико-когнітивного моделювання, що передбачає реконструювання мережі концептуальної інтеграції. У родовому просторі ми маємо дві головні ролі (людина та змія), які породжують два головних концепти твору – СТРАХ і СМЕРТЬ.

Завдяки концептуальному мапуванню та проєкції вхідних просторів на інтегрований простір, ми отримали нову, емерджентну структуру, що містить новостворений образ, тобто нове значення. У цьому емерджентному значенні головний герой, що дивиться в очі СМЕРТІ, відчуває справжній СТРАХ, проте не усвідомлює, що справжній страх породжується в нас самих завдяки нашому ставленню до того чи іншого предмета або істоти. СТРАХ є керованою людською емоцією, проте головний герой не зміг опанувати свого страху, і помер від неусвідомлення цієї емоції. Фінал оповіди демонструє, що концепт СТРАХ виявився ошуканим відчуттям як для головного героя, так і для читача, оскільки змія, від якої намагався утекти головний герой виявилась несправжньою. Головною

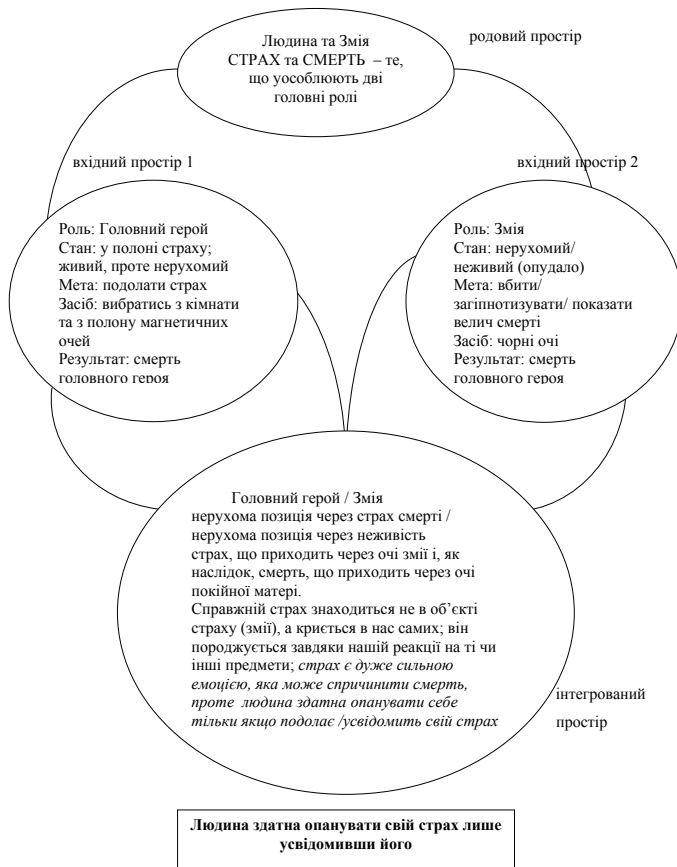

Рис 1. Мережа концептуальної інтеграції оповідання
А. Бірса «The Man and the Snake»

метою автора-оповідача було показати велич СМЕРТІ і СТРАХУ перед нею, який відчуває людина. Ключові слова оповідання *greatness* та *power*, задіяні у розкритті головних концептів твору, підкреслюють це панування СТРАХУ та вищість СМЕРТІ над людиною: «*Men retire so from the presence of the great, for greatness is power, and power is a menace*» [9: 212]; СТРАХ постає як ВЕЛИЧНА СИЛА, що знищує людину, а ВЕЛИЧНА СИЛА в свою чергу є ЗАГРОЗОЮ, що призводить до СМЕРТІ. Таким чином вибудовується цілий смисловий ряд корелятивів до референтів СТРАХ і СМЕРТЬ – ЦЕ ВЕЛИЧНА СИЛА – ВЛАДА – ЗАГРОЗА для людини.

Отже, застосовуючи концептуальний аналіз, ми ґрунтовно проаналізували оповідання «The Man and the Snake» («Людина та Змія»), використавши головним чином

методику реконструкції концептуальних метафор та метонімій та реконструкцію текстового смислу за допомогою побудови мережі концептуальної інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробійова О. П. Когнітологія як експерієнтальний міф: методики концептуального аналізу тексту / О. П. Воробійова // Актуальні проблеми філологічної науки та педагогічної практики: Тези ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції / Дніпропетровськ, ДНУ імені Олеся Гончара, 8-9 грудня 2011 р. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2011. – С. 8–10.
2. Воробійова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О. П. Воробійова // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н.Каразіна. – 2004. – Вип. № 635. – С. 18–22.
3. Cognitive Poetics in Practice / [Ed. by J.Gavins and G.Steen]. – London; New York: Routledge, 2003. – 188 p.
4. Fauconnier G. Mapping in Thought and Language / Gill Fauconnier. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 205 p.
5. Semino E. Language and World Creation Poems and Other Texts / Elena Semino. – London; New York: Longman, 1997. – 288 p.
6. Воробьёва О. П. Художественная семантика: когнитивный сценарий / О. П. Воробьёва // С любовью к языку. Сб. науч. тр. Посвящается Е. С. Кубряковой. – М.; Воронеж: ИЯ РАН; Воронежский ГУ, 2002. – С. 379–384.
7. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / Умберто Эко. – СПб: «Симпозиум», 2005. – 502 с.
8. Шурма С.Г. Поетика образу та символу в американському готичному оповіданні: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Шурма Світлана Григорівна. – Київ, 2008. – 251 с.
9. Бирс. А. Избранное. Сборник [сост. Зверев А. М. На англ. яз] / Амброз Бирс. – М.: Прогресс, 1982. – 535 с.

Стаття надійшла до редакції 14.08.14

Ю. Давидюк, аспірантка

Національний лінгвістичний ун-т, Київ

МЕТОДИКА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Стаття посвячена концептуальному аналізу, основанном на различных методиках углубленного интерпретирования скрытого смысла художественного текста. Подробно описывается концептуальное пространство американского мастера готического/«страшного» рассказа Амброза Бирса «The Man and the Snake» («Человек и Змея»).

Ключевые слова: методика, концептуальный анализ, базовые концепты, сеть концептуальной интеграции, готический рассказ.

Ю. Давидюк, аспірантка

Національний лінгвістичний ун-т, Київ

МЕТОДИКА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

The article deals with conceptual analysis based on various methods of in-depth interpretation that are helpful to reveal hidden meaning of the literary text. Conceptual analysis is based on Gothic/«horrible» story «The Man and the Snake» by American writer Ambrose Bierce.

Key words: *methods, conceptual analysis, basic concepts, conceptual integration network, horrible/Gothic story.*

УДК 81'373.421:001.4=161.2

О. Васецька, аспірант

Інститут української мови НАН України, Київ

МЕТАМОВА ОПИСУ ТЕРМІНОЛОГІЙНОЇ СИНОНІМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕРМІНИ *СИНОНІМНИЙ* – *СИНОНІМІЧНИЙ* – *СИНОНІМІЙНИЙ*

У статті здійснено спробу упорядкування метамови опису термінологійної синонімії української мови, зокрема проаналізовано доцільність використання термінів синонімний – синонімічний – синоніміїний; наголошено на необхідності ретельного розмежування твірних основ у творенні нових слів.

Ключові слова: *метамова, термін, термінологійна синонімія, словотвірний тип.*

Протягом останнього часу зростає зацікавленість лінгвістів до питань уніфікації, симпліфікації термінології, зокрема й лінгвістичної, яку, своєю чергою, можна розглядати як складник метамови лінгвістики.

Прагнення до усвідомленого використання фахівцями усталеної спеціальної мови свідчить про необхідність вивчення власне інструментарію лінгвіста, адже “у ході своєї еволюції нагромаджене нею (лінгвістикою – О.В.) наукове знання, досягнувши певної стадії зрілості, шукає знакову систему, систему свого вираження” [1: 22]. Водночас, на думку Н.Б. Гвішиані, “у разі несумісності метамовних систем мовця і слухача (і відповідно, того, хто пише (автора) і читача) обмін науковою інформацією суттєво ускладнюється через відсутність єдиної системи понять і термінів, які є основою плідного наукового спілкування” [2: 64].

У лінгвістиці поняття метамови пов'язане із розмежуванням мови-об'єкта та мови, за допомогою якої відбувається цей опис, тобто метамова є інструментом опису мови-об'єкта. Як зазначає О.С. Ахманова, це мова другого порядку, яка є особливою семіологічною системою, що використовується тоді, коли варто говорити про